

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-51>

УДК 663.241

Улибіна Л.Ю., Гарбуз М.В.

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ДОСЛІДЖЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ АСОРТИМЕНТУ КОНЬЯКІВ ТА ВИДІВ ЇХ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЯК ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. У науковій статті досліджено практичні та теоретичні засади судової товарознавчої експертизи. Розглянуто існуючі класифікації коньяків в Україні. Проведено критично-бібліографічний огляд літературних джерел, присвячених проблемі, що досліджується. Визначені завдання та етапи проведення судової товарознавчої експертизи. На кожному етапі експертного дослідження вирішуються конкретні завдання, серед яких важливе місце займає процес ідентифікації та виявлення фальсифікованої продукції. Досліджено роль проведення таких етапів експертного дослідження як ідентифікація та виявлення фальсифікованої продукції. Зазначено класифікацію, особливості пакування, маркування та зберігання, види фальсифікації та браку коньяків, визначено методи їх виявлення при проведенні судової товарознавчої експертизи. Обґрунтовано вплив можливих невідповідностей вимогам нормативних документів на процес визначення вартості товарів під час проведення судової товарознавчої експертизи.

Ключові слова: товарознавство, судова товарознавча експертиза, асортимент, класифікація, дослідження, ідентифікація, споживчі властивості, коньяк, склад, виробництво, витримка, купаж, фальсифікація, ДСТУ.

Ulybina Lionella, Harbuz Mariia

Kharkiv Scientific Research Forensic Center of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine

RESEARCH OF CLASSIFICATION OF ASSORTMENT OF COGNACS AND TYPES OF THEIR FALSIFICATION AS A STAGE OF RESEARCH OF FORENSIC COMMODITY EXAMINATION

Summary. This article examines the practical and theoretical principles of forensic examination. It is considered existent classifications and assortment of cognacs at the market of Ukraine. The article indicates the classification established by the National Interprofessional Bureau of Cognac and the classification, which operates on the territory of Ukraine, it was conducted a critical bibliographic review of literature sources sanctified to the problem that is investigated. At each stage of expert research, specific tasks are solved, among which an important place is occupied by the process of identification and detection of counterfeit products. The given article specifies the raw materials and materials used for production of cognacs of Ukraine, listed grape varieties for the production of cognac wine materials, defined set and sequence of technological processes that take place in the manufacture of cognac, covered technological standards for cognac wine material used in the production of cognacs in Ukraine. This article lists the main types of falsification of cognacs, such as reduced alcohol content, adulteration by age, adulteration with the use of flavors, dyes, distillates, made from non-grape wine materials, falsification with the use of forged labels of well-known manufacturers, as well as excise stamps, falsification with the default content of harmful substances. At examination of alcoholic drinks the major task is to hold their identification and to define the accordance to the name of goods indicated on the labeling and accompanying documents, the established requirements. Identification of alcoholic beverages is carried out by organoleptic characteristics, strength, mass concentration of total extract, sugar, acids. The given work indicates the types of packaging and labeling for one unit of goods and for large batches that meet the regulatory and technical documentation in force in Ukraine. It is substantiated the influence of possible discrepancies with the requirements of normative documents on the process of determining the value of goods during the forensic examination.

Keywords: forensic examination, cognac, brandy, composition, cognac production, aging, blending, identification, falsification, research, DSTU.

Постановка проблеми. Україна є молодю державою, яка швидко розвивається через становлення ринкової економіки та розвиток підприємницької діяльності. Ці процеси супроводжуються криміналізацією різних сфер економіки та зростанням злочинності, зокрема в сфері виробництва та ринку збуту товарів.

Оскільки алкогольна продукція має досить високу вартість, не потребує при виготовленні надскладного обладнання та користується попитом у населення, випадки виявлення фальсифікованого товару на ринку України встановлюються досить часто. Однією із задач судової

товарознавчої експертизи є встановлення, чи являє собою продукція фальсифікат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою дослідження визначення фальсифікації товарів займалися такі вчені, як Дубініна А.А., Овчиннікова І.Ф., Дубініна С.О., Летута Т.М., Науменко М.О. та інші науковці. Зазначені вчені досліджували сутність, види та засоби фальсифікації товарів, класифікацію методів визначення фальсифікації товарів, наслідки виробництва, реалізації та використання фальсифікованих продуктів. Проблема ідентифікації якості та безпеки алкогольної продукції займає

лися Бабушкін С.В., Тюленев С.В., Петров В.В., Помазанов В.В. Не дивлячись на серйозну кількість наукових досліджень у цій сфері, питання виявлення фальсифікованої алкогольної продукції на ринку України заслуговує подальшого дослідження, оскільки дана проблема призводить до серйозних наслідків для держави, а саме не надходження значних коштів до бюджету України, нанесення шкоди здоров'ю населення країни.

Метою статті є дослідження існуючої класифікації асортименту коньяків на території України, висвітлення проблематики визначення ознак фальсифікації алкогольних напоїв виду – коньяк, що реалізуються на території України, а також відповідність упаковки та маркування даного виду товарів стандартам та іншим нормативним документам.

Виклад основного матеріалу. Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Головними завданнями товарознавчої експертизи є:

- визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері (вид, сорт, артикул, марка, модель, розмір, комплектність тощо);

- визначення причин якісних змін товарної продукції (мають виробничий характер, виникли при транспортуванні, зберіганні, у процесі експлуатації);

- установлення способу виробництва товарної продукції (промисловий чи саморобний), підприємства-виробника, країни-виробника;

- визначення вартості товарної продукції, у т.ч. з урахуванням часткової втрати її товарних якостей у зв'язку з експлуатаційним зношенням і пошкодженнями від впливу зовнішніх факторів;

- визначення відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил.

При проведенні судово-товарознавчої експертизи з метою визначення ринкової вартості об'єктів, дослідження складається з трьох основних етапів:

- вирішуються завдання, пов'язані із ідентифікацією, встановленням товарної належності досліджуваних об'єктів;

- визначається рівень якості та фактичного стану об'єктів;

- проводиться аналіз ринку та визначення ринкової вартості товарів, що досліджуються в конкретному регіоні, в конкретний період часу.

Квінтесенцією проведення судової товарознавчої експертизи є визначення чи є товар, наданий на дослідження оригінальним та визначення його вартості, задля чого експерт здійснює пошук цінної інформації, використовуючи класифікаційні ознаки товарів.

Коньяк – це алкогольний напій міцністю не менше 40%, який виготовляється із виноградно-го спирту, одержаного перегонкою сухих білих виноматеріалів й витриманого тривалий час в контакт з дубовою бочкою [2].

Технологія виробництва напою коньяк і географічні межі території, де допускається його виробництво, суворо визначені і прописані в законодавчих актах. Міцний напій коньяк з'явився

в одноіменному місті «Cognac». Напої, вироблені за технологією виробництва коньяку, повинні іменуватися як бренді.

Згідно всевітньої класифікації, встановленої Національним Міжпрофесійним Бюро коньяку (Bureau National Interprofessionnel du Cognac (BNIC), яке є впливовою міжнародною організацією, об'єднує безпосередніх виробників коньяку і фахівців суміжних професій), коньяки поділяються на 5 класів. Кожен клас має своє позначення, яке вказується на етикетці:

- V.S. (Very Special, Selection) – коньяк витримки в дубових бочках не менше 2-х років;

- Superior – «якісний» коньяк з витримкою не менше 3-х років;

- V.S.O.P. (Very Superior Old Pale);

- V.O. (Very Old) – «дуже якісний старий» коньяк з витримкою не менше 4-х років;

- V.V.S.O.P. (Very Very Superior Old Pale) – «дуже дуже якісний старий коньяк» з витримкою не менше 5 років;

- X.O. (EXtra Old) – «екстрастарий» коньяк з витримкою не менше 6 років [3].

Коньяки України, залежно від термінів витримки, поділяють на ординарні та марочні.

Ординарні коньяки України виготовляють із коньячних спиртів, витриманих від 3 до 5 років у дубових бочках або емальованих резервуарах із дубовими клепами в закритих приміщеннях за температури від 15°C до 25°C та вологості повітря (75-85) %, і поділяють на:

- коньяки України «три зірочки» – із коньячних спиртів, витриманих не менше 3-х років;

- коньяки України «чотири зірочки» – із коньячних спиртів середнього віку не менше 4-х років;

- коньяки України «п'ять зірочок» – із коньячних спиртів середнього віку не менше 5-ти років [2].

Ординарні коньяки України «три зірочки», «чотири зірочки», «п'ять зірочок» можуть мати власну назву.

Марочні коньяки України виготовляють із коньячних спиртів, витриманих у дубових бочках, середнього віку не менше 6 років і поділяють на такі групи:

- коньяки України витримані «КВ» – із коньячних спиртів середнього віку не менше 6 років;

- коньяки України витримані вищої якості (КВВЯ) – із коньячних спиртів середнього віку не менше 8 років;

- коньяки України старі «КС» – із коньячних спиртів середнього віку не менше 10 років;

- коньяки України дуже старі «ДС» – із коньячних спиртів середнього віку не менше 20 років;

- коньяки України колекційні – спеціально відібрані марочні коньяки, які пройшли післякупажний відпочинок та додатково витримані у дубовій тарі не менше 3 років [2].

Марочні коньяки України повинні мати власну назву.

Середній вік коньяків України визначають як середньозважену величину суми віків коньячних спиртів, що входять до купажу коньяку.

Залежно від напрямку використання коньяки України поділяють на:

- коньяки України, що реалізують у пляшках;

- ординарні оброблені коньяки України, призначені для відвантажування з метою розливу на інших підприємствах;

– ординарні оброблені коньяки України для промислового перероблення [2].

Для виготовлення коньяків України використовують наступну сировину й матеріали: спирти коньячні, витримані не менше 3 років, цукор-пісок, цукор-рафінад, воду питну, кислоту лимонну харчову, желатин харчовий, білок із курячих харчових яєць, кислоту ортофосфорну «ч. д. а».

Використання імпортованих коньячних спиртів допустимо лише при виробництві ординарних коньяків України. Решта сировини та допоміжні матеріали – згідно з чинними нормативними документами на коньяки України.

Технологія виготовлення коньяку являє собою сукупність наступних технологічних процесів:

- отримання коньячного виноматеріалу;
- перегонка на коньячний спирт;
- витримка (дозрівання) коньячних спиртів;
- приготування матеріалів для купажу та купажування;
- оклеювання коньяку;
- зняття з осаду;
- відпочинок коньяку;
- обробка холодом;
- фільтрація;
- розлив та оформлення продукції.

Молодий коньячний спирт являє собою безбарвну малоароматичну і різку на смак рідину. Для придбання необхідних органолептичних якостей їх направляють на витримку в дубових бочках або емальованих емностях, заповнених деревиною дуба у вигляді брусків або стружки.

При визначенні справжності коньяків і брендів враховують такі чинники:

- походження спирту, тобто чи є основою коньяку спирт, отриманий дистиляцією виноградної сировини;
- наявність у коньяку тільки виноградної чи також спирту іншої природи (харчового, нехарчового);
- контакт коньячного спирту з дубовою деревиною, його тривалість, встановлення категорії коньяку (ординарний, марочний, колекційний);
- можливість фальсифікації віку коньяку доданням певних інгредієнтів;
- відповідність коньяку вказаній торговій марці.

Пакування і маркування коньяків України відбувається шляхом розлиття у скляні пляшки згідно з ДСТУ ГОСТ 10117.2 – 2001 [4] і в інший скляний, порцеляновий і фаянсовий сувенірний посуд, а також у іншу тару, яка дозволена для використання центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я України та хімічностію до коньяків України.

Для закупорювання [5] пляшок із коньяками України використовуються поліетиленові пробки, алюмінієві ковпачки з перфорованим відливним кільцем та інші закупорювальні засоби, які забезпечують герметичність закорковування та дозволені центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я України здійснюється згідно з чинними нормативними документами.

Пляшки з коньяками України пакують у тару: пластмасові ящики [6], тару-обладнання [7], ящики з гофрованого картону, на картонні підложки чи картонні лотки – згідно з чинними нормативними документами, за допомогою обтягування термосідалною плівкою [8] або

плівкою – згідно з чинними нормативними документами, контейнери та іншу транспортну тару вітчизняного та іноземного виробництва, яка забезпечує зберігання та транспортування продукції – згідно з чинними нормативними документами або з дозволу центрального органу виконавчої влади у сфері охорони здоров'я України на використання транспортної тари іноземного виробництва.

Стики клапанів накривки і дно ящиків із гофрованого картону з'єднують клейовою стрічкою на паперовій основі, поліетиленовою стрічкою з липким шаром, гарячоплавким клеєм.

Пляшки з марочними коньяками України рекомендовано загорнути у папір (целофан). Марочні коньяки України пакують у сувенірні коробки і ящики з гофрованого картону. Під час відвантажування на експорт тип пляшки і об'єм визначають спеціальними умовами контракту.

Пляшки з коньяками України оформлюють етикеткою та кольєреткою, комбінованою етикеткою з кольєреткою або етикеткою та контр-етикеткою згідно з чинними нормативними документами.

Згідно з чинним законодавством [9], на етикетці вказують:

- назву держави;
- назву підприємства та його місцезнаходження;
- назву коньяку України;
- знак для товарів і послуг;
- вік витримки коньячних спиртів;
- місткість посуду (л, дм³);
- вміст спирту (% об.);
- позначення цього стандарту;
- вміст цукру (г/дм³);
- дату розливу продукції – на видимій стороні етикетки, або контр-етикетки, або корка, або пляшки (іншого посуду);
- штриховий код – на лицьовій стороні етикетки. Дозволено наносити штриховий код на контр-етикетку;
- гарантійний термін зберігання, а також інформацію відносно придатності: «Продукція придатна для подальшого зберігання та реалізації, якщо в ній після закінчення гарантійного терміну не з'явилось помутніння та видимого осаду».

Маркування коньяків України, які призначені для експорту, проводять згідно з вимогами відповідної угоди на експорт. Дозволено наносити необхідну інформацію методом напилення безпосередньо на скло.

На кольєретці або етикетці вказується кількість зірочок для ординарних коньяків України, термін витримки спиртів для марочних коньяків України, термін витримки у колекції.

На контр-етикетці вказують відсотковий склад використаних коньячних спиртів за термінами витримки. Фігурні та сувенірні пляшки оформлюють етикеткою, на якій розміщують всю інформацію.

Підприємства можуть наклеювати на пляшки крім контр-етикетки також художньо оформлені стрічки та наносити додаткову інформацію.

Маркування закритих ящиків із гофрованого картону здійснюють через нанесення маніпуляційних знаків «Крихке», «Обережно», «Верх», «Оберігати від вологи» [9].

На ящики наносять додаткові позначки:

- країну-виробника;
- назву підприємства та його місцезнаходження;
- назву коньяку України;
- кількість пляшок;
- місткість пляшки.

Розмір літер – не менше ніж 40 мм. Маркують бочки, залізничні цистерни, автоцистерни та контейнери відповідно до правил перевезення небезпечних вантажів, що діють на даному виді транспорту.

Транспортне маркування здійснюють згідно з нанесенням даних, що характеризують продукцію:

– маніпуляційні знаки «Вогнебезпечно», «Вибухонебезпечно», «Оберігати від нагрівання» та основні написи:

- назва заводу-виробника, його товарний знак (за наявності) та код виробника;
- назва продукції;
- номер партії (під час відвантажування коньяків України в цистернах);
- номер бочки (під час відвантажування коньяків України в бочках);
- об'єм коньяку України в декалітрах (під час відвантажування в цистернах), маса бруто в кілограмах або об'єм у декалітрах (під час відвантажування в бочках);
- позначення цього стандарту;
- дата відвантаження.

На скляні банки наклеюють етикетку з позначенням:

- назви заводу-виробника, його товарного знака (за наявності) та коду виробника;
- назви продукції;
- маси бруто в кілограмах або об'єму в декалітрах;
- дати відвантаження.

В процесі проведення дослідження, результатом якого є складання висновку судової товарознавчої експертизи, важливим етапом є визначення оригінальності (або неоригінальності) продукції, наданої на дослідження.

Фальсифікація (або підробка) товарів існує давно, але якщо раніш вона була простішою, то тепер вона стала більш складною. Для її виявлення потрібне використання сучасних методів та приладів, оскільки фальсифікатори використовують для підробки товарів останні досягнення науки та техніки.

В Україні підробляють і продають продукцію відомих вітчизняних та закордонних фірм.

Фальсифікація продовольчих товарів проводиться шляхом надання їм окремих найбільш типових ознак, наприклад, зовнішнього вигляду, кольору, консистенції при загальному погіршенні або повній втраті окремих найбільш значимих властивостей харчової цінності (наявності білків, жирів, вуглеводів, вітамінів тощо), а також безпеки.

Основними видами фальсифікації коньяків є:

- фальсифікація за віком (підвищення терміну витримки коньячних спиртів і готової продукції);
- фальсифікація з використанням ароматизаторів, барвників, дистилатів, вироблених з НЕ виноградних вино матеріалів;
- фальсифікація з використанням підроблених етикеток відомих фірм-виробників, а також акцизних марок;

– фальсифікація з замовчуванням вмісту шкідливих речовин [10].

Іноді напої, виготовлені з молодих коньячних спиртів, штучно забарвлені та ароматизовані синтетичними ароматизаторами (наприклад, ваніліном або ліаноолом), реалізуються під найменуванням марочних або колекційних коньячних напоїв.

З метою запобігання виробництва та реалізації підроблених товарів, урядами багатьох країн розроблені і прийняті відповідні законодавчі акти, як наприклад у Франції походження і справжність коньяку гарантуються і вказуються в специфікаціях Cognac AOC (Захищене позначення походження) [3].

Оскільки фальсифікація товарів проводиться з корисливою метою і спрямована на одержання незаконних прибутків, то для різних суб'єктів ринкових відносин наслідки виготовлення, реалізації і використання фальсифікованих товарів спостерігаються різні – це економічні наслідки, шкода здоров'ю, моральні збитки.

Для припинення незаконної діяльності фальсифікаторів необхідний постійний контроль за якістю товару починаючи від якісних властивостей сировини, напівфабрикатів і закінчуючи реалізованою продукцією.

Для визначення фальсифікації цих напоїв існують загальні і спеціальні засоби визначення. Спеціалістами встановлено, що для оцінки якості алкогольних напоїв недостатньо класичних методів визначення, а необхідно використовувати і інші способи, які не передбачені стандартами, а які дозволяють виявити в алкогольних напоях такі токсичні речовини як кетони (ацетон), аміни та інші не ідентифіковані органічні домішки [10].

В зв'язку з актуальністю проблем по виявленню справжності, ідентифікації і особливо, фальсифікації товарів необхідна розробка різних програм по забезпеченню безпеки товарів і захисту споживачів.

Порівняно з іншими міцними алкогольними напоями коньяки найбільш часто фальсифікуються, оскільки мають досить високу вартість і користуються споживчим попитом.

Відрізнити фальсифіковані напої можна за такими показниками:

- за зеленим відтінком, який спостерігається при наливанні в бокал натурального коньяку. Це пояснюється тим, що при витримці в дубових бочках хлорофіл переходить в коньячні спирти;
- за відношенням бузкового альдегіду до ваніліну (від 0 до 1 для ординарних коньяків, і вище – для марочних);
- за наявністю метанолу (коньячні спирти підлягають меншому очищенню, ніж звичайні спирти, через це в натуральних коньяках вміст метанолу коливається від 20 до 120 мг/%)
- за кількістю дубильних речовин (в фальсифікованих коньяках дуже мало або відсутні дубильні (поліфенольні) речовини);
- за неякісно виготовленою та/або нерівно приклеєною етикеткою та акцизною маркою;
- за нещільно прилягаючою пробкою [10].

Висновки з даного дослідження і перспективи. Оскільки коньяки на території України користуються значним попитом у населення,

випадки їх фальсифікації зустрічаються досить часто. Різновидів фальсифікації алкогольної продукції є досить багато, від банального розведення водою до часткової або повної заміни коньячного спирту харчовим етиловим або технічним, що призводить до нанесення шкоди

здоров'ю людей або навіть до летального кінця. Окрім погіршення здоров'я споживачів, держава несе величезні збитки у вигляді неотримання податків у бюджет. Одним із можливих рішень цієї ситуації є посилення покарання за виготовлення та реалізацію контрафактної продукції.

Список літератури:

1. Закон України Про судову експертизу. ВР, 1994.
2. ДСТУ 4700:2006 Технічні умови Держспоживстандарт України. Коньяки України. Київ, 2007.
3. Об'єднання сил Національне міжпрофесійне бюро коньяку (BNIC). URL: <https://www.cognac.fr/en/discover/expertise/production/> (дата звернення: 20.10.2020).
4. ГОСТ 10117.2-2001 Пляшки скляні для харчових рідин. Типи, параметри і основні розміри. Москва, 2001. 37 с.
5. ГОСТ 5541-2002 Средства укупорочные корковые. Общие технические условия. Москва, 2002. 18 с.
6. ДСТУ 3778-98 Ящики пластмасові багатооборотні для пляшок. Загальні технічні умови. Київ, 1998. 17 с.
7. ГОСТ 24831-81 Тара-оборудование. Типы, основные параметры и размеры. Москва, 1981. 11 с.
8. ГОСТ 25951-83 (СТ СЭВ 3699-82) Пленка полиэтиленовая термоусадочная. Технические условия. Москва, 1982. 18 с.
9. ГОСТ 14192-96 Маркировка грузов. Москва, 1996. 8 с.
10. Дубініна А.А., Овчиннікова І.Ф., Дубініна С.О. та ін. Методи визначення фальсифікації товарів. Київ, 2010. 272 с.

References:

1. Zakon Ukrainy Pro sudovu ekspertyzu. VR, 1994.
2. DSTU 4700:2006 Tekhnichni umovy Derzhspozhyvstandart Ukrainy. Koniaky Ukrainy. Kyiv, 2007.
3. Obiednannia syl Natsionalne mizhprofesiine biuro koniaku (BNIC) (koordinuie i pryimaie rishennia orhan v koniachnoi promyslovosti. URL: <https://www.cognac.fr/en/discover/expertise/production/> (accessed: 20.10.2020).
4. HOST 10117.2-2001 Pliashky skliani dlia kharchovykh ridyn. Typy, parametry i osnovni rozmiry. Moskva, 2001. 37 s.
5. HOST 5541-2002 Sredstva ukuporochnye korkovye. Obshchye tekhnicheskyye uslovyia. Moskva, 2002. 18 s.
6. DSTU 3778-98 Yashchyky plastmasovi bahatooborotni dlia pliashok. Zahalni tekhnichni umovy. Kyiv, 1998. 17 s.
7. HOST 24831-81 Tara-oborudovanye. Typy, osnovnye parametry y razmery. Moskva, 1981. 11 s.
8. HOST 25951-83 (ST SEV 3699-82) Plenka polyetylenovaia termousadochnaia. Tekhnicheskyye uslovyia. Moskva, 1982. 18 s.
9. HOST 14192-96 Markyrovka hruzov. Moskva, 1996. 8 s.
10. Dubinina A.A., Ovchynnikova I.F., Dubinina S.O. ta in. Metody vyznachennia falsyifikatsii tovariv. Kyiv, 2010. 272 s.